

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลาด
พัฒนาตำบลโคกเริงรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ*

COMMUNITY NATURAL RESOURCE MANAGEMENT BY APPLYING THE
SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY: A CASE STUDY OF THE
AGRICULTURAL COMMUNITY OF BAN KUT TALAT PHATTHANA KOK
REROM SUBDISTRICT, BAMNET NARONG DISTRICT, CHAIYAPHUM
PROVINCE

ต่อศักดิ์ บุญเสือ¹, ฉัตรชัย ตั้งศรีทอง² และ ศิริพันธ์ ขวัญอ่อน³

Toasak Boonsuea¹, Chatchai Thongsritong² and Siriphan Kwanon³

¹⁻³เทศบาลเมืองชัยภูมิ

¹⁻³Chaiyaphum Municipality, Thailand

Corresponding Author's Email: rong.torsak2505@gmail.com

วันที่รับบทความ : 19 สิงหาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 30 สิงหาคม 2568; วันตอบรับบทความ : 2 กันยายน 2568

Received 19 August 2025; Revised 30 August 2025; Accepted 2 September 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) หาแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัย

Citation:

* ต่อศักดิ์ บุญเสือ, ฉัตรชัย ตั้งศรีทอง และ ศิริพันธ์ ขวัญอ่อน. (2568). การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลาดพัฒนาตำบลโคกเริงรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(5), 415-429.

Toasak Boonsuea, Chatchai Thongsritong and Siriphan Kwanon. (2025). Community Natural Resource Management By Applying The Sufficiency Economy Philosophy: A Case Study Of The Agricultural Community Of Ban Kut Talat Phatthana Kok Rerom Subdistrict, Bamnet Narong District, Chaiyaphum Province. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(5), 415-429.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

แบบผสมผสานและเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างกำหนดด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายจากประชาชนบ้าน
กุดตาลาดพัฒนา ตำบลโคกเริงรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 360 คน
ใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติ ที่ใช้ได้
แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกผู้ให้
ข้อมูลด้วยวิธีเจาะจงจากผู้มีความรู้ประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ
ชุมชนและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 5 คน แบบสัมภาษณ์เชิงลึกมี
ค่าความสอดคล้องเท่ากับ 0.96 วิเคราะห์เนื้อหาโดยการตีความสร้างข้อสรุป ผลการวิจัยพบว่า
1) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการนำ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด
รองลงมาคือ ด้านการควบคุม ด้านการวางแผน และด้านการจัดองค์กรตามลำดับ 2) แนวทาง
ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน พบว่า ผู้นำในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ
ภาคเอกชน ควรมีการจัดการจัดเวทีประชาคมร่วมกับชาวบ้านเพื่อร่วมกันหาสาเหตุของปัญหา
วางแผนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และกำหนดกฎกติกาในการใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกลาง ยุติธรรม และการอยู่ร่วมกันในชุมชนและคำนึงถึงความ
พอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และ
คุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ เพื่อลดความขัดแย้งในชุมชน
คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, ทรัพยากรธรรมชาติ, หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research aimed to 1) study the natural resource management of the community by applying the Sufficiency Economy Philosophy; 2) find guidelines for natural resource management of the community by applying the Sufficiency Economy Philosophy. This was a mixed-methods research. The quantitative sample was determined by simple random sampling from the people of Ban Kut Talat Pattana, Khok Rerng Rom Sub-district, Bamnet Narong District, Chaiyaphum Province, totaling 360 people. Questionnaires and in-depth interviews were used as data collection tools. Statistics used included frequency, percentage, mean,

and standard deviation. For qualitative research, informants were selected by purposive sampling from those with knowledge and experience in natural resource management of the community and the application of the Sufficiency Economy Philosophy, totaling 5 people. The in-depth interview had a consistency value of 0.96. Content analysis was performed by interpreting and creating conclusions. The research results found that 1) the natural resource management of the community by applying the Sufficiency Economy Philosophy was at a high level overall. When considering each aspect, it was found that the leadership aspect had the highest average, followed by the controlling aspect, the planning aspect, and the organizing aspect, respectively. 2) Guidelines for natural resource management of the community revealed that community leaders and government agencies, private sectors should organize public forums with villagers to jointly find the causes of problems, plan to solve problems that occur with the community's natural resources, and establish rules for the use of the community's natural resources by applying the Sufficiency Economy Philosophy based on neutrality, fairness, and coexistence in the community, and taking into account moderation, reasonableness, creating immunity, as well as using knowledge, prudence, and ethics in planning, decision-making, and action to reduce conflicts in the community.

Keywords: Management Natural, Resources Sufficiency, Economy Philosophy

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองและสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมาตรา 43 ระบุว่า บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามกฎหมาย และสามารถเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐเพื่อดำเนินการที่เป็นประโยชน์หรือป้องกันการกระทบต่อประชาชนและชุมชน โดยรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอดังกล่าวและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณานอกจากนี้ มาตรา 57 กำหนดหน้าที่ของรัฐ

ในการอนุรักษ์ คุ้มครอง ปันฟู และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว พร้อมทั้งยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และประชาชนทั่วไป เพื่อร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (บุญร่วม เทียมจันทร์, 2560 : 12)

รัฐบาลตระหนักถึงปัญหาการถูกทำลายของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า พันธุ์พืช และแร่ธาตุซึ่งมักถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางพาณิชย์อย่างผิดกฎหมาย นอกจากนี้ ปัญหามลพิษในรูปแบบต่าง ๆ ก็ทวีความรุนแรงขึ้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายข้อที่ 9 เพื่อรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางสำคัญดังนี้ 1) ระบุเฉพาะหน้าโดยเร่งปกป้องและฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เน้นแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ และส่งเสริมให้ประชาชนปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่เอกชน เพื่อลดแรงกดดันในการตัดไม้จากป่าธรรมชาติ 2) พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดินและแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยใช้แนวพระราชดำริเรื่องการอยู่ร่วมกับป่า เช่น การกำหนดเขตป่าชุมชนอย่างชัดเจน 3) บริหารจัดการน้ำ จัดการทรัพยากรน้ำของประเทศอย่างเป็นเอกภาพทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีแผนงานที่เชื่อมโยงและไม่ซ้ำซ้อน 4) ควบคุมมลพิษเร่งดำเนินการควบคุมมลพิษทางอากาศ ชยะ และน้ำเสียที่เกิดจากการผลิตและบริโภค ในพื้นที่ที่สามารถแปรรูปขยะมูลฝอยเป็นพลังงานจะสนับสนุนให้ดำเนินการ ส่วนขยะอุตสาหกรรมจะวางมาตรการพิเศษ โดยกำหนดให้ทั้งในบ่อขยะอุตสาหกรรมที่ได้มาตรฐานและพัฒนาระบบตรวจสอบเพื่อป้องกันการลักลอบทิ้งขยะติดเชื้อ พร้อมใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเข้มงวด (นิภา ตรงเที่ยง, 2562 : 15)

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก ส่งผลให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่จำกัด โดยขาดการคำนึงถึงผลกระทบและความสำคัญของระบบนิเวศ ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง แม้ปัญหาเหล่านี้มักถูกกล่าวโทษว่าเกิดจากการจัดการที่ไม่ดี แต่การจัดการเป็นหัวใจสำคัญในการแก้ไขปัญหา ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหลักที่เข้าถึงสภาพปัญหาได้อย่างยั่งยืน โดยทุกคนไม่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในรายละเอียด แต่ควรเข้าใจ ช่วยเหลือ และประสานงานในส่วนที่ตนเองเกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่ ในบางกรณีนโยบายหรือเป้าหมายจากภาครัฐอาจไม่เหมาะสมเมื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ เนื่องจากความแตกต่างในลักษณะภูมิ

ประเทศ สังคม และวิถีชีวิตของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความสำคัญ เพื่อปรับให้เหมาะสมและบรรลุเป้าหมาย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกเพศ ทุกวัย และทุกกลุ่ม ผ่านกระบวนการที่ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม พร้อมสนับสนุนให้องค์กรท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและเอกชนในการบริหารจัดการมากยิ่งขึ้น (ศศิณาภารา, 2557 : 317)

ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตลาดพัฒนา ตำบลโคกเจริญ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ กำลังประสบปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อผลิตผลการเกษตร การบริการและการดำรงชีวิตของประชาชนชาวบ้าน โดยสาเหตุหลักเกิดจากการเสื่อมโทรมของพื้นที่ทำกินของเกษตรกร ปัญหาสิ่งแวดล้อม น้ำเสียที่ถูกปล่อยมาจากโรงงาน ความเสี่ยงการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาดในอนาคต อากาศที่เป็นพิษและส่งผลถึงหมอกควันที่รุนแรง สารเคมีสะสม จากการขยายตัวของโรงงานผลิตแป้งมันที่มีอยู่รายล้อมรอบหมู่บ้าน และเมื่อทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถูกทำลาย ทำให้พื้นที่ในการทำเกษตรลดลง ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ที่ทำอาชีพเกษตรกรรมมีรายได้จากการประกอบอาชีพต่ำ ขาดรายได้เลี้ยงครอบครัวและเกิดการว่างงาน มีหนี้สินเพิ่มขึ้น จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตลาดพัฒนา ตำบลโคกเจริญ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อนำผลของการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้ยั่งยืนและคงอยู่กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. หาแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้วางแผนแนวทางวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตที่ดินทำกินบ้านกุดตาลาดพัฒนา ตำบลโคกเร็นรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ รวมทั้งสิ้น 3,656 คน กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการของยามานะ (Yamane, 1967) ซึ่งได้เสนอสูตรการคำนวณ กลุ่มตัวอย่างสัดส่วน 1 กลุ่ม โดยสมมุติค่าสัดส่วนเท่ากับ 0.5 และที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยสร้างเครื่องมือ ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีของบาร์โธล และมาร์ติน (Bartol and Martin) หนังสือและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางแผนการสร้างข้อคำถามในแบบสอบถาม (Questionnaire) ให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย และสร้างแบบสอบถามขึ้น โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นคำถามในการประเมินระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งหมด 20 ข้อ ครอบคลุม ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการนำ และด้านการควบคุม เป็นแบบเลือกระดับความคิดเห็นเพียง 5 ระดับ ได้แก่ ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยให้ค่าคะแนนตามแนวคิดของ Likert Scale (บุญชม ศรีสะอาด, 2556 : 102 - 103) ตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อแสดงความคิดเห็น

และข้อเสนอแนะของแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลาพัฒนา ตำบลโคกเรณู อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยเป็นคำถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะเพิ่มเติม

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลาพัฒนา ตำบลโคกเรณู อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผน 2) ด้านการจัดองค์กร 3) ด้านการนำ และ 4) ด้านการควบคุม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามมีขั้นตอนดังนี้ 1. ผู้วิจัยขอหนังสือจากองค์การบริหารส่วนตำบลโคกเรณู ส่งถึงผู้ใหญ่บ้านกุดตาลาพัฒนา เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในชุมชน 2. ผู้วิจัยเมื่อได้รับการอนุญาตให้เก็บข้อมูลได้นำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่างตามประเภท และตามหมู่บ้านที่กำหนดไว้ทั้งหมด จำนวน 360 ชุด และดำเนินการ เก็บแบบสอบถามคืนจากผู้กรอกแบบสอบถามพร้อมตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย ทางสังคมศาสตร์ต่อไป

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้ 1. ขอหนังสือจากองค์การบริหารส่วนตำบลโคกเรณู ส่งถึงผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ 2. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้หรือประสบการณ์โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกเรณู กำนันตำบลโคกเรณู อดีตผู้อำนวยการเชี่ยวชาญสถานศึกษาต้นแบบการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการสถานศึกษา หัวหน้าเกษตรอำเภอบำเหน็จณรงค์ หัวหน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาการ

เกษตรชัยภูมิ 3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมแบบสอบถามแล้วนำข้อมูลที่ได้ไปทำการวิเคราะห์ ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดการใช้สถิติ ในวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1. การวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคล ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) 2. ผู้วิจัยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นโดยรวมของประชาชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลของการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ (Data Grouping) จากนั้นจึงนำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

ผลการวิจัย

1. ผลการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตลาดพัฒนา ตำบลโคกเจริญ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยรวม

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ ชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง	ความคิดเห็น			
	X	S.D.	แปลผล	อันดับ
1. ด้านการวางแผน	4.06	0.36	มาก	3
2. ด้านการจัดองค์การ	3.90	0.37	มาก	4
3. ด้านการนำ	4.12	0.33	มาก	1

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ ชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง	ความคิดเห็น			
	X	S.D.	แปลผล	อันดับ
4. ด้านการควบคุม	4.10	0.35	มาก	2
รวม	4.04	0.18	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลาดพัฒนา ตำบลโคกเริงรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($X = 4.04$, $S.D. = 0.18$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านและเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย พบว่า ด้านการนำ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($X = 4.12$, $S.D. = 0.33$) รองลงมา คือ ด้านคือด้านการควบคุม มีค่าเฉลี่ย ($X = 4.10$, $S.D. = 0.35$) รองลงมาด้านวางแผน มีค่าเฉลี่ยอยู่ระดับมาก ($X = 4.06$, $S.D. = 0.36$) รองลงมาด้านการการจัดองค์กร มีค่าเฉลี่ยอยู่ระดับมาก ($X = 3.90$, $S.D. = 0.37$)

2. แนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยสรุป

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกเริงรัมย์ “ควรมีการจัดเวที ประชาคมตำบลให้ประชาชน ผู้นำชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ เอกชน และโรงงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันศึกษาปัญหาสาเหตุของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย เพื่อวางแผนป้องกันดูแลรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในชุมชน และกำหนดแนวทาง มาตรการ กฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งการตั้งกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต้องมีการตกลงกับชาวบ้านในพื้นที่ด้วย เพื่อลดความขัดแย้งกันในชุมชน”

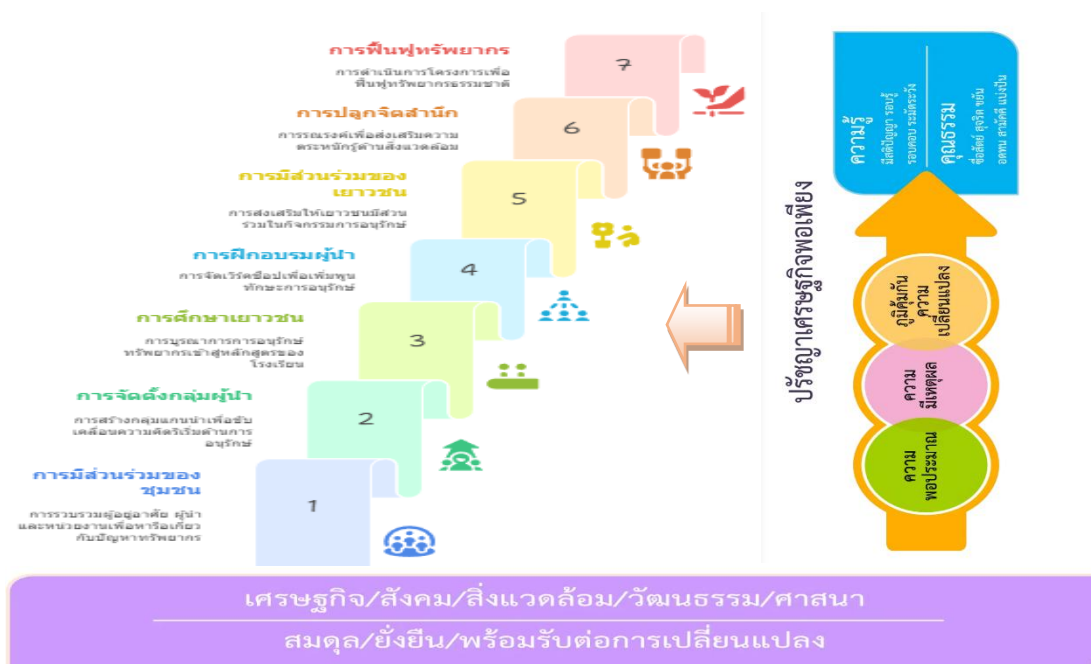
กำนันตำบลโคกเริงรัมย์ “การสร้างกลุ่มแกนนำอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และจัดอบรมให้ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ 1 ปี เพื่อเสริมสร้างความรู้ และพัฒนาศักยภาพในด้านการเป็นผู้นำแกนนำที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และควรส่งเสริมและสนับสนุนเยาวชน ให้มีการเรียนรู้ในด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพื่อปลูกฝังแนวความคิดให้กับเยาวชนรุ่นใหม่”

อดีตผู้อำนวยการเชี่ยวชาญสถานศึกษาต้นแบบการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการสถานศึกษา “ควรมีการส่งเสริมสอดแทรกเนื้อหาการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนให้เยาวชนในการเรียน เพื่อให้เยาวชนมีการสร้างจิตสำนึกให้ตนเองในการอนุรักษ์ทรัพยากร และควรมีกลุ่มแกนนำเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และนำแกนนำเยาวชนมาอบรมการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อไปเผยแพร่ ให้กับเยาวชนด้วยกัน เพื่อให้เยาวชนเป็นหูเป็นตาในการดูแลทรัพยากรในชุมชน และควรมีการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชนและประชาชนได้ตระหนักถึงการยับยั้งกิจกรรมที่คุกคาม ทำลายทรัพยากร ซึ่งเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การปล่อยน้ำเสียจากโรงงาน การบุกรุกพื้นที่ การเผาฟางข้าว เป็นต้น รวมทั้งมีกิจกรรมที่หวงแหนและมีความภาคภูมิใจในทรัพยากรในท้องถิ่น”

หัวหน้าเกษตรอำเภอบำเหน็จณรงค์ “ควรมีการจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มแกนนำในชุมชนกลุ่มแกนนำเยาวชน เพื่อเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นต้นแบบในการช่วยฟื้นฟูทรัพยากรที่ถูกทำลายไป และต้องมีการอบรมผู้นำในชุมชน แกนนำเยาวชน เพื่อให้สามารถนำไปเผยแพร่การอนุรักษ์ทรัพยากรได้อย่างถูกวิธีและยั่งยืนให้กับชาวบ้านในชุมชน”

หัวหน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรชัยภูมิ “การปลูกจิตสำนึก ให้กับคนรุ่นใหม่ โดยการสอดแทรกการทำกิจกรรมให้เยาวชนและชาวบ้านในชุมชน เช่น การปลูกป่าเพื่อทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียไปทุก ๆ วันสำคัญ ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้มีจิตสำนึกให้มีความหวงแหนทรัพยากร การเป็นหูเป็นตาให้ชุมชนไม่ให้มีผู้เข้ามาทำลายทรัพยากรหรือใช้วิธีการที่เป็นอันตรายในการทำการเกษตร”

ผู้วิจัยสามารถสรุปผลจากการวิจัย “การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลพัฒนา ตำบลโคกเร็นรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ” ซึ่งเป็นกระบวนการได้ตั้งแผนภาพ

ภาพที่ 1 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตลาดพัฒนา ตำบลโคกเรีงมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตลาดพัฒนา ตำบลโคกเรีงมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

1. ด้านการวางแผน(Planning) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นในระดับมาก สะท้อนถึงศักยภาพของผู้นำชุมชนในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อวางแผนการจัดการอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธินี นนทศักดิ์ (2556 : 57) ที่ระบุว่าชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันศึกษาปัญหาและสาเหตุของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อ

วางแผนฟื้นฟูและพัฒนา นอกจากนี้ การจัดเวทีประชาคมยังเป็นช่องทางสำคัญในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกำหนดนโยบาย มาตรการ รวมถึงกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ทรัพยากรสอดคล้องกับงานวิจัยของ จริยา มหาเทียร (2559) กล่าวว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมไม่จำเป็นต้องให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ แต่ต้องอาศัยความเข้าใจ การช่วยเหลือ และการประสานงานจากทุกระดับ ตั้งแต่ท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ โดยภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและกฎหมายควบคุมการละเมิดทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ การนำนโยบายไปปฏิบัติต้องคำนึงถึงสภาพพื้นที่และความเหมาะสมทางสังคม โดยบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับบริบทชุมชน เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สอดคล้องกับเป้าหมายของภาครัฐที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนและบรรลุผลในภาพรวม

2. ด้านการจัดองค์การ (Organizing) ประชาชนในชุมชนมีความคิดเห็นในระดับมาก สะท้อนถึงศักยภาพของผู้นำในการวางแผนและจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2555 : 13) ที่ระบุว่า การจัดองค์การในชุมชน เกี่ยวข้องกับการเลือกผู้นำหรือแกนนำชุมชนเพื่อดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยจัดตั้งคณะกรรมการกลางเพื่อบริหารจัดการพื้นที่ และ สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม ชมรม หรือสมาคมเพื่อการอนุรักษ์ นอกจากนี้ ยังมีการอบรมผู้นำ ชุมชนให้มีความรู้และเผยแพร่วิธีการอนุรักษ์ที่ถูกต้องแก่ชาวบ้านและสอดคล้องกับผลการ ศึกษาวิจัยของ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (2558 : 91) ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในองค์กรชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม การ ยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผน การเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น และการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ระหว่างสมาชิก แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การ ทำงานเป็นทีม การเสริมสร้างศักยภาพสมาชิก การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายใน องค์กร และการเรียนรู้จากวัฒนธรรมองค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในระยะยาว

3. ด้านการนำ (Leading) ประชาชนในชุมชนมีความคิดเห็นในระดับมาก แสดงให้เห็น ถึงศักยภาพของผู้นำในการวางแผนและจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ วสันต์ วารีย์ (2556 : 39) ที่กล่าวว่า การนำหมายถึงการบริหาร จัดการโดยผู้นำที่สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริงโดยริเริ่มโครงการและกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูและ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ การอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากร การรณรงค์ให้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และการมอบรางวัลให้ชุมชนที่ทำผลงานดีเด่นด้านการอนุรักษ์ เพื่อสร้างแรงจูงใจ นอกจากนี้ การควบคุมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับตามแนวคิดของ พัทธี นนทศักดิ์ (2556 : 61) เน้นการดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้เกิดปัญหา เช่น การบุกรุกพื้นที่ การกำหนดมาตรฐานทางกฎหมาย และการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทรัพยากรอย่างชัดเจนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัคัตตริย ยะสวัสดิ์ (2560) ทำวิจัยในพื้นที่ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา พบว่าทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ และป่าไม้ มีศักยภาพในระดับมาก โดยกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การสำรวจทรัพยากร (2) การประชุมถ่ายทอดความรู้ (3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชน (4) การเผยแพร่เอกสาร (5) การเผยแพร่แผนที่ทรัพยากร (6) การจัดทำกลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (7) การติดตามความก้าวหน้า, และ (8) การนำกลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์

4. ด้านการควบคุม (Controlling) ประชาชนในชุมชนมีความคิดเห็นในระดับมากสะท้อนถึงศักยภาพของผู้นำในการวางแผนและจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับแนวคิดของพัทธี นนทศักดิ์ (2556 : 57) ที่ระบุว่า การควบคุมเป็นกระบวนการสำคัญที่ผู้บริหารต้องรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลงานปัจจุบันกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ และปรับปรุงการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับงานวิจัยของธีรฤทธิ์ แป๊ะประภา (2561) เรื่อง การจัดการป่าชุมชนหนองฮี ตำบลเสือเผ่น อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชุมชนมีแนวทางบริหารจัดการป่าชุมชนใน 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านการมีส่วนร่วมชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการจาก 5 หมู่บ้าน เพื่อวางแผน ดำเนินงาน และควบคุมการจัดการป่า โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน มิติด้านการดำเนินงานที่เป็นสหวิชาการคณะกรรมการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการดำรงชีวิตและเศรษฐกิจของประชาชน ควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน มิติด้านวัฒนธรรมมีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ และบทลงโทษอย่างเข้มงวด พร้อมใช้หลักวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเพื่อสร้างความเข้าใจและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า มิติด้านสิทธิชุมชน ประชาชนมีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเท่าเทียมภายใต้ข้อกำหนดร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าผ่าน

กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชป่า การปลูกป่า การจัดเวรยาม และการจัดตั้งกองทุนป่าชุมชน ซึ่งข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ระบุว่า หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาติดตามและสนับสนุนป่าชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อรับทราบปัญหาและผลักดันการประสานงานระหว่างชุมชนกับภาครัฐ

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม บ้านกุดตาลาพัฒนา ตำบลโคกเร็นรัมย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ

1. ผู้นำควรจัดทำแผนป้องกันและดูแลทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชน อย่างละเอียดโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร พร้อมกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนผ่านเวทีประชาคม และร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐเพื่อกำหนดแนวทางร่วมกัน ลดความขัดแย้งในชุมชน

2. ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือกลุ่มแกนนำเฉพาะด้าน เพื่อดูแลและประสานงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เสื่อมโทรมของชุมชน

3. ผู้นำควรริเริ่มโครงการและกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เสื่อมโทรม และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรวมถึงเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยจัดตั้งกลุ่มดูแลและป้องกันปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน พร้อมติดตามตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่เกษตรกรรมอย่างสม่ำเสมอ

เอกสารอ้างอิง

จิริยา มหาเทียร. (2559). การบริหารจัดการและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

ชัคตตรัย รัชสวัสดิ์. (2560). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยกระบวนการ มีส่วนร่วมพื้นที่ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสว่างนิคม จังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

ธีรฤทธิ์ แป๊ะประภา. (2561). การจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โพรเพช.

นิภา ตรงเที่ยง. (2562). คำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

บุญร่วม เทียมจันทร์. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพมหานคร: THE LAW GROUP.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. (2558). กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พจน์ นนทศักดิ์. (2556). การจัดการสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่นอินไดโชน่า.

วสันต์ วารีย์. (2556). การบริหารทรัพยากรมนุษย์และความสุขของพนักงานในสถานประกอบการของผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศศิณา ภารา. (2557). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: เอ็กชเปอร์เน็ท.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2557). การบริหารจัดการ. นนทบุรี: อักษรศิลป์.